

АРХЕОЛОГИЈА У БАЛКАНСКОМ ИНСТИТУТУ

Проучавање Балкана и његових културних и историјских особености није могуће без јасног увида у дубоке културне слојеве који сежу до најстарије праисторије. Као да тло југоисточне Европе има неку чудну способност „дугог сећања“, па одређени начини живота, културне и друштвене норме тврдоглаво опстају вековима, чак и хиљадама година. Неки историјски догађаји, додуше, попут снажног налета ветра, прострује, узбуркају површину тог стаменог полуострва, али не ухвате корен и нестају брзо, готово без трага. Проучавање историје и културе Балкана, услед тога, захтева широк и теоријски промишљен научни метод, који је израстао у посебну науку – балканологију. Балканологија је сложена, интердисциплинарна научна област, која се бави Балканским полуострвом, као посебном културноисторијском, лингвистичком и геополитичком целином. Настала крајем XIX и почетком XX века, испрва углавном усмерена на лингвистичка проучавања, синхронијске и дијахронијске компаративне анализе балканских језика, балканологија је у XX веку проширила своје области истраживања и на питања историје, археологије, етнографије, књижевности, историје уметности Балкана и балканских народа. Ова наука се, стога, често ослања на препознавање дубинских, скривених слојева балканске културе, пре него на „догађајну“ историју која бележи видљиве, површинске промене. Према неким тумачењима балканологија је, по идејама и теоријским начелима, блиска наукама које препознају унутрашње, запретене, али важне слојеве прошлости: геологији, психологији и, наравно, археологији.¹

Изучавање балканске археологије у склопу оваквих студија данас је важан аспект балканологије, посебно заступљен у југословенској науци. *Балканолошки институт САНУ* међу ретким је балканолошким институцијама у свету које обухватају и археологију и посвећују велику

¹ Т. Стојановић, *Балкански светови, прва и последња Европа*, Београд 1997, 22.

пажњу археолошким проучавањима Балкана. Археолошка проучавања, као саставни део балканолошког научног метода, карактеристична су за југословенску науку, имају дугу традицију у раду *Балканског института* (1934–1941) и, доцније, од 1969. Балканолошког института САНУ.² Једна од спона балканологије и балканске археологије са интердисциплинарним проучавањем трајнијих структура – карактеристичним за „историју дугог трајања“ – јесте и антропогеографска школа Јована Цвијића. Иако је археологија у оквиру балканологије ретко експлицирала своју теоријску повезаност са Цвијићевом антропогеографском школом, у више археолошких пројеката Балканолошког института САНУ модели балканолошке етнографије и историографије управо су послужили за формирање хипотетичких и парадигматских културних модела балканске праисторије. То је дошло до изражаја највише у оним археолошким истраживањима која су се развијала у склопу балканологије, што је југословенску археологију приближило новим теоријским концептима европске археологије, посебно археологији која своје упориште тражи у концепту историје „дугог трајања“.³ Таква теоријска усмереност једног дела југословенске археологије проистиче из интердисциплинарног карактера саме балканологије.

Балкански институт у свом саставу није имао запосленог археолога. Међутим, у кругу научника окупљених око ове институције била су најзначајнија имена ондашње југословенске, али и светске археологије. Препознавање потребе да се у балканолошка истраживања укључе и археолошке теме као саставни део балканологије, било је присутно од самог почетка рада Балканског института. Већ 1934, у првом броју гласила Балканског института, знаменитог часописа *Revue internationale des Études balkaniques* (Ривија за балканске студије, даље RIEB), у уводнику, чувени балканолози Милан Будимир и Петар Скок, уредници часописа, истичу важност археолошких проучавања најстарије прошлости Балкана, односно, палео-балканистике.⁴

Интересантно је да је први археолошки чланак објављен у RIEB-у био један од најважнијих, али и најспорнијих радова у српској археологији. Био је то *Colons grecs à Vinča* (Грчки колонисти у Винчи) Милоја Васића, корифеја српске археологије.⁵ Сличан рад Васић је на српском објавио и у *Књизи о Балкану II*, такође у издању Балканског института, 1937. године. Тај чланак означио је почетак Васићевог, благо речено, проблематичног датирања неолитске Винче

² Б. Ђорђевић-Богдановић, *25 година Балканолошког института САНУ – 60 година од оснивања Балканског института*, Гласник САД 11, 1996, 312–318.

³ А. Palavestra, *Balkanology, Archaeology and Long-term History*, *Balcanica* XXV–1, 1994, 83–98.

⁴ М. Budimir, P. Skok, *But et signification des études balkaniques*, RIEB 1, 1934, 1–28.

⁵ М. Vasić, *Colons grecs à Vinča*, RIEB 1, 1934, 65–73.

као грчке, јонске колоније из VI века п. н. е. Од 1908. године Васић је систематски ископавао Винчу, вишеслојни праисторијски локалитет на обали Дунава, код Београда и тај, бескрајно значајан, локалитет истраживаће с повременим прекидима деценијама. У првим извештајима с ископавања он истиче да су се културни утицаји кретали са југоистока, из Егеје ка североистоку и да је праисторијска Винча најбољи доказ таквих утицаја. Овакво схватање је читаве две деценије претходило сличном интерпретативном моделу Гордона Чајлда и његовој теорији, деценијама доминантној у европској археологији. Интерпретирајући налазе из Винче, Васић се испрва ослањао на историјску хронологију Блиског истока и Егеје. Кључни материјал за типолошке аналогije налазио је у слојевима Троје II, али и у Евансовим ископавањима на Криту, као и у открићима у Тесалији. То је означавало Васићев раскид с важећом немачком школом коју су представљали Косина, Шухард (Schuchard) па и Васићев професор Фуртвенглер, који су сматрали да је микенска цивилизација резултат „аријске“ миграције са севера. Каснија Васићева датирања Винче, прво као бронзанодопског локалитета под директним утицајем Егеје, била су у складу с идејом о дифузији културе с Истока и углавном су кореспондирала с тада доминантним идејама Гордона Чајлда (премда је Чајлд Винчу третирао као неолитску културу и сврставао је у средину III миленијума п.н.е.). Захваљујући Васићевом преданом и педантном ископавању, Винча је у европској археологији била прихваћена као један од најважнијих праисторијских локалитета и једна од кључних реперних тачака у ширењу неолитских култура с Блиског истока.⁶ Што је Винча постајала важнија у европској археологији, Васић је – парадоксално – све више застрањивао у интерпретирању хронологије и порекла овог локалитета. Прво је Винчу третирао као неолитски локалитет, потом као бронзанодопски, да би коначно – 1934, баш у чланку у RIEB-у, закључио да је у питању јонска колонија на Дунаву из VI века пре наше ере. Идеја о јонској колонији Винчи коначно је удаљила Васића од главних токова европске археологије. На тој тези инсистирао је до краја живота (1956), упркос бројним археолошким открићима и тумачењима која су јасно доказивала неодрживост оваквих ставова.⁷

У трећем броју RIEB-а, 1936, Васић објављује и веома занимљив рад о удицама и харпунима пронађеним на ископавањима у Винчи.⁸ Коштане удице и харпуне с овог локалитета он веома педантно

⁶ G. Childe, *The Danube in Prehistory*, Oxford 1929. *The Dawn of European Civilization*, London 1973.

⁷ D. Srejić, *The Neolithic of Serbia: A Review of Research*, The Neolithic of Serbia, Archaeological Research 1948–1988 (ur. D. Srejić), Beograd 1988, 5; М. Гарашанин, *Увод*, Винча у праисторији и средњем веку (ур. С. Ђелић), Београд 1984, 8.

⁸ M. Vasić, *Outils de pêche de Vinča*, RIEB 3, 1936, 83–97.

описује и анализира, узимајући у обзир и сличан археолошки материјал из читаве праисторијске Европе, још од позног палеолита па до енеолита. Упркос томе, доследан својој идеји о јонској колонији из VI века п.н.е., Васић је сматрао да су коштане удице и харпуни из Винче били само ритуални гробни прилози, *in usum mortuorum*, рађене као примитивне, локалне копије егејских и грчких металних удица и харпуна. Металним рибарским прибором егејски колонисти и локални житељи Винче ловили су, по Васићевом мишљењу, рибу која је била важан извозни артикал „јонске колоније“. С друге стране, Милоје Васић је овим радом значачки указао на важност риболова на Винчи, као и на другим подунавским локалитетима. Посебно се позабавио значајем риболова на циновске моруне (*acipenser huso*) и кечиге (*acipenser ruthenus*). Важност риболова на Дунаву, а посебно проблематика везана за огромне моруне – коју је још 1936. истакао Васић – тек од скоро је поново ушла у жижу археолошке пажње, управо због подунавских мезолитских и неолитских локалитета.⁹

Тешко је данас, са сигурношћу, проникнути у Васићеве мотиве да Винчу прогласи јонском колонијом. Његова опседнутост грчким светом, који је готово винкелмански идеализовао, сигурно је имала у томе удела. Жеља да лично открије, макар и посредни траг грчке цивилизације којој се толико дивио, очигледно је била јача од објективног и критичког сагледавања археолошких налаза. Иронија судбине је то, да је сама Винча баш Васићевом заслугом, као епонимни локалитет једне од најзначајнијих неолитских култура Европе, постала неупоредиво важнији локалитет, него што би то била једна периферна грчка колонија из VI века п.н.е.

Проблематика Винче, као и других неолитских и енеолитских локалитета југоисточне Европе, присутна је и у неким другим радовима објављеним у часопису *Revue internationale des Études balkaniques*. Тако у броју 6 из 1938. Владимир Думитреску из Букурешта пише о енеолитским коштаном антропоморфним фигуринама југоисточне Европе.¹⁰ Думитреску је покушао да направи типологију антропоморфних фигурина, на основу тада познатих и истражених праисторијских локалитета на Балкану (који нису сви били „енеолитски“, већ и позно неолитски: Гумелница, Винча итд.). У свом раду следио је, тада доминантни, модел археолошке интерпретације који је најјасније дефинисао Гордон Чајлд: културну дифузију с Истока. Думитреску

⁹ I. Radovanović, *The Lepenski Vir Culture: a contribution to interpretation of its ideological aspects*, Antidoron Dragoslavo Sreјović (M. Lazić ur.), Beograd 1997, 85–93; Иста, *Власац и Лепенски Вир у светлу најновијих истраживања*, Рад Драгослава Срејовића на истраживању праисторије централног Балкана (Н. Тасић ур.), Крагујевац 1998, 33–38.

¹⁰ V. Dumitrescu, *Les figurines anthropomorphes en os du Sud-est de l'Europe, pendant la période énéolithique*, RIEB 6, 1938, 371–382.

прати културне утицаје који се, према његовом мишљењу, очитују на антропоморфној пластици, од Анадолије, преко Тесалије, све до севернијих балканских налазишта. Он сасвим експлицитно прихвата датирање Винче према Гордону Чајлду (дакле у 2500. годину п.н.е), а негира Васићеву хронологију.¹¹ У истом броју RIEB-а, међутим, Милоје Васић полемише с Думитрескуом, наводећи неке евидентне слабости његове типологије, али му највише замера питање хронологије и датирање Винче у трећи миленијум п.н.е.¹² Тиме нису исцрпљене све „неолитске“ теме из RIEB-а бр. 6. У истом броју и Шандор Галус из Будимпеште објављује чланак о миграцијама на Балкан у периоду неолита.¹³ Галус се залаже за један сасвим другачији модел: према његовом мишљењу, у позном неолиту сасвим су јасни културни утицаји, па и миграције, које су долазиле са севера, из Паноније. Трагове наводних директних миграција са севера он прати преко централног Балкана на југ све до Тесалије, а на исток до Украјине. Главне протагонисте тог културног утицаја, односно „колонисте“, Галус је видео у носиоцима потиске културе из Мађарске. Пренаглашавајући значај утицаја потиске културе Галус се, у извесној мери, ослањао на стару немачку археолошку школу, чији су представници сматрали да је дивилизација резултат миграције са севера. У једном броју часописа *Revue internationale des Études balkaniques* заступљена су три потпуно супротстављена мишљења и три различите археолошке школе. У раду Владимира Думитрескуа јасан је и препознатљив Чајлдов модел дифузије неолита с Истока. У Галусовом чланку осећа се утицај „нордијске“ теорије, док је Васићев став и његово датирање Винче било усамљено и ван главних токова тадашњих археолошких идеја. Равноправно третирање сва три гледишта показује смелост и отвореност уредника часописа *Revue internationale des Études balkaniques*, који су очито стимулисали отворену и живу научну расправу о свим важним балканолошким темама.

У првом броју RIEB-а, уз Васићев судбоносни чланак о јонској колонији Винчи, налази се и рад његовог дугогодишњег супарника Николе Вулића о некрополи код Требеништа.¹⁴ Познати класичар, члан многобројних археолошких и научних институција и француског Института, Никола Вулић се првенствено бавио римском, нарочито провинцијалном археологијом. Зачудо, и он је ископавао једно значајно праисторијско налазиште – Требениште, које је, додуше, откривало тесне везе локалних популација с грчким центрима, управо крајем VI века пре наше ере. Некропола Требениште код Охрида откривена је у

¹¹ Isto, 382.

¹² M. Vasić, *Notules, VI. Dumitrescu: "Les figurines anthropomorphes en os du Sud-est de l'Europe, pendant la période énéolithique"*, RIEB 6, 1938, 567–570.

¹³ S. Gallus, *Des mouvements vers les Balkans à la fin du néolithique*, RIEB 6, 1938, 520–530.

¹⁴ N. Vulić, *Une necropole antique près de Trebenište*, RIEB 1, 1934, 156–164.

току I светског рата и прво су је ископавали бугарски археолози (Богдан Филов и Карл Шкорпил).¹⁵ Никола Вулић је 1930. предузео ревизиона ископавања, као и нова истраживања на овом локалитету. У неколико кампања, до 1934, открио је више раскошних гробова с богатим прилозима (златне маске, рукавице, сандале, апликације, траке и розете, грчке импортоване бронзане посуде, стаклени судови, накит, шлемови, штитови, мачеви, керамике, ћилибар итд.), који се датирају у крај VI в. п.н.е.¹⁶ У првом броју гласила Балканског института Вулић је дао кратак осврт на своја истраживања овог локалитета, али и на укупно стање истражености археолошких локалитета у Југославији. О „загонци“ Требеништа, писао је у RIEB-у бр. 3 (1936) и Веселин Чајкановић, познати класични филолог и историчар религије.¹⁷ Чајкановић је у овом раду (који је посветио свом пријатељу Вулићу) поставио једну занимљиву претпоставку: да су у Требеништу сахрањени келтски ратници који су се после пљачке Делфа 279. п.н.е. повлачили на север. Раскошне бронзане посуде, керамику и златни накит сматрао је делом богатог плена, који су Гали похарали у грчком светилишту на Парнасу. Ма колико да је била интересантна и провокативна, Чајкановићева претпоставка није била заснована на ваљаним археолошким темељима. Време је дало за право Николи Вулићу и његовом тумачењу да су у гробовима из Требеништа сахрањени домаћи „кнезови“, припадници елите локалног становништва, а не келтски пљачкаши, нити вође грчких плаћеника као што је мислио Богдан Филов. Проблематика блага из Требеништа додирнута је и у раду Богдана Филова о трачко-микенским везама. Филов је довео у везу златне маске из Требеништа са старим микенским традицијама које су се, по његовом мишљењу, очувале на Балкану управо захваљујући трачком наслеђу и утицају.¹⁸

Теме из области класичне археологије такође су биле заступљене у часопису *Revue internationale des Etudes balkaniques*. Посебна пажња посвећивана је специфичном споју палеобалканског супстрата с римском културом. Никола Вулић је писао и о територији Трибала у протоисторијском и античком периоду.¹⁹ У овом невеликом раду темељно је претресао античке историјске изворе који говоре о Трибалима, једном од најзначајнијих племена централног Балкана у предримско и римско доба. Карл Керењи је дао исцрпан преглед тадашње илирологије и назначио основне проблеме ове науке, мада

¹⁵ B. Filow, K. Schkorpil, *Die Archaische Nekropole von Trebenishte am Ochrida-See*, Berlin – Leipzig 1927.

¹⁶ Н. Вулић, *Један нов гроб код Требеништа*, Гласник Скопског научног друштва XI, 1931, 1–41; Исти, *Нови гробови код Требеништа*, Споменик СКА LXXVI, 1933, 3–31; Исти, *Нови гробови код Требеништа*, Споменик СКА LXXVII, 1934, 87–103.

¹⁷ V. Čajkanović, *Das Rätsel von Trebenishte*, RIEB 3, 1936, 137–148.

¹⁸ B. Filow, *Thrakisc-mykenische Beziehungen*, RIEB 5, 1937, 1–7.

¹⁹ N. Vulić, *Le sedi dei Triballi*, RIEB 3, 1936, 118–122.

се углавном задржао на лингвистичким питањима.²⁰ Проблематика палеобалканских племена, њихових територија, историје и културе, остала је до данас једна од доминантних тема балканологије и балканске археологије. С друге стране, Тадеуш Желински је у RIEB-у писао о далекосежном утицају античке цивилизације на Европу,²¹ Гуљелмо Фереро о односу Римске империје и Балкану²² а Рудолф Егер о Балкану под римском влашћу.²³ Обрађиване су и нешто специфичније теме из античке историје и археологије: Роналд Сајм је објавио опсежан чланак о Августу и јужнословенским земљама,²⁴ а Карл Пач о римском лимесу на Дунаву.²⁵ Пач је, као дугогодишњи сарадник Земаљског музеја у Сарајеву, добро уочио важност ове теме, која ће доцније – захваљујући истраживачком раду српских археолога – бити веома темељно обрађена. Димитрије Сергејевски је објавио и мањи извештај о археолошким истраживањима у Јајцу.²⁶

Питањима балканске религије и митологије у RIEB-у, је такође, посвећена знатна пажња. Чувени историчар грчке религије, Швеђанин Мартин Нилсон, приложио је кратак али језгровит рад о древној грчкој религији.²⁷ Нилсон је у свом истраживању грчке религије залазио дубоко у праисторијске слојеве Балкана, препознавајући неке исконске елементе „природне религије“ у хеленској митологији и верским обредима. Још пре Вентрисовог дешифровања *линеарног Б* писма, Нилсон је наслутио микенски, па и старији минојски слој у грчкој религији.²⁸ С друге стране, у правом балканолошком маниру проналазио је трагове те древне религије и у савременим обичајима, веровањима и култовима југоисточне Европе.²⁹ Растислав Марић је у RIEB-у објављивао кратке, али драгоцене прилоге о траговима палеобалканских божанстава и религије у античком култовима на Балкану,³⁰ а сличној теми је и Карл Керењи посветио један свој рад.³¹

²⁰ K. Kerényi, *Vom heutigen Stand der Illyriertforschung*, RIEB 3, 1936, 13–30.

²¹ T. Zielinski, *L'Influence de la civilization antique en Europe*, RIEB 2, 1934, 22–40.

²² G. Ferrere, *L'Empire romain et les Balkans*, RIEB 2, 1934, 98–102.

²³ R. Egger, *Der Balkan unter Rom*, RIEB 4, 1936, 343–348.

²⁴ R. Syme, *Augustus and the South Slav Lands*, RIEB 5, 1937, 33–46.

²⁵ C. Patsch, *Die römische Grenzwehr der Balkanhalbinsel an der Donau*, RIEB 2, 1934, 82–97.

²⁶ D. Sergejevski, *Achäologischer Bericht aus Jajce (Bosnien)*, RIEB 5, 1937, 305–306.

²⁷ M. Nilsson, *Altgriechische Religion*, RIEB 2, 1934, 70–75.

²⁸ Isti, *The Minoan-Mycenaean Religion and its Survival in Greek Religion*, Lund 1950.

²⁹ Isti, *Greek Popular Religion*, New York 1940.

³⁰ R. Marić, *Le dieu illyrien Frombo*, RIEB 2, 1934, 282; Isti, *Der balkan-keltische Gott Magla*, RIEB 3, 1936, 231–233; Isti, *Der Thrakische Reiter – eine Heilgottheit*, RIEB 6, 1938, 581–583.

³¹ K. Kerényi, *Trasitus und Sedatus, Über eine vermeintliche und eine problematische antike Gottheit*, RIEB 6, 1938.

Средњовековна археологија, историја и византологија биле су у часопису *Revue internationale des Études balkaniques* заступљене радовима најеминентнијих стручњака из ових области као што су: Шарл Дил, Георгије Острогорски, Александар Соловјев, Владимир Мошин, Васил Златарски, Франц Делгер и Иван Сказов.

Осим часописа *Revue internationale des Études balkaniques*, неизоставно се мора споменути и двотомна *Књига о Балкану*. Већ из прегледа садржаја ове књиге може се јасно сагледати колики је значај придаван археологији Балкана у Балканском институту. *Књига о Балкану I* (1936), као и *Књига о Балкану II* (1937), посебна издања Балканског института, замишљене су другачије него часопис *Revue internationale des Études balkaniques*. Док је RIEB био намењен међународној и домаћој научној јавности, *Књига о Балкану*, с текстовима на српском језику, обрађала се широј, домаћој публици. Било је предвиђено да изађе више свезака, али су објављена само два тома. Замисао је била да се из пера водећих светских научника и балканолога пружи преглед општих и посебних аспеката балканских култура, а да радови, истовремено, буду заокружене научне целине. Неки од тих научних прилога били су објављивани и на страном језику у RIEB-у. Сам списак аутора *Књиге о Балкану* више је него импресиван: Паул Кречмер, Тадеуш Желински, Шарл Пикар, Михаил Ростовцев, Никола Вулић, Гулејлмо Фереро, Шарл Дил, Милоје Васић...

У *Књизи о Балкану I*, Никола Вулић је дао исцрпан преглед праисторијских култура на тлу Југославије.³² Он је у овом прегледном чланку начинио једну од првих синтеза о праисторији југословенских земаља, од палеолита па до гвозденог доба. Веома добро обавештен о свим истраживањима праисторијских локалитета у тадашњој Југославији, али и добар познавалац европске археологије, Вулић је у *Књизи о Балкану* оставио упечатљиву и вредну студију о праисторији југоисточне Европе, која је и данас, после 65 година, итекако свежа и корисна. Ту он пише о неандерталцима из Крапине, о палеолитском налазишту Поточка Зјалка у Словенији, као и о неолитским локалитетима, међу којима издваја Бутмир и бутмирску културу. У свом прегледу праисторије на тлу јужнословенских земаља Вулић разматра и питања праисторијске економије, лова, почетака пољопривреде, грнчарства... Наводи и бројне неолитске локалитете, тада још недефинисане и неименоване винчанске културе; истиче Плочник код Прокупља као локалитет који јасно сведочи о енеолиту југоисточне Европе. Значај Плочника доцније је у науци потврђен, када је читава млађа фаза винчанске културе, којој је била позната металургија бабра, добила назив Винча-Плочник. Неке локалитете бронзаног доба, тада још недовољно истражене, тумачио је као неолитске, али је зато велику пажњу посветио налазима из Доње Долине које је, додуше,

³² Н. Вулић, *Најстарије културе у Југославији*, Књига о Балкану I, Београд 1936, 52–69.

погрешно датирао у доба бронзе. Из периода гвозденог доба, највише се задржао на Гласиначкој култури, у његово време најпознатијој и најбоље истраженој. Вулић је посебно обрадио палеобалканска племена и на основу археологије и историјских извора дао обресе њихове историје и културе. Навео је и трговачке везе наших крајева с Грчком, посебно локалитете ситулске културе, али не и резултате сопствених истраживања у Требеништу које, зачудо, и не спомиње у овом прегледу праисторије на тлу Југославије.

Проучавање економске историје и свакодневног живота Балкана, као једно од темељних одлика балканологије, присутно је и на страницама *Књиге о Балкану*, али и у научним радовима објављеним у *Revue internationale des Études balkaniques*. Шарл Пикар, врсни балканолог, пажњу је посветио јавном и приватном животу на Балкану у античко доба.³³ Иако је привреду, трговину, занатство, начин становања, одећу и друге облике свакодневног живота, посматрао дијахронијски, Пикар је покушао да сагледа и неке опште, заједничке елементе који су карактеристични за „балканску цивилизацију“. Сличној теми – економском животу Балкана у старом веку – рад је посветио и чувени руски историчар Михаил Ростовцев.³⁴ Он је истакао различиту економску структуру јужног, егејског света и северног Балкана, који је био више везан за подунавске и средњоевропске привредне моделе. Ростовцев је разматрао начине на који су се ова два географска и културна комплекса током протоисторије и антике прожимала и допуњавала. Посебно је обратио пажњу на улогу Римске империје, која је наметањем другачије привредне структуре, али и мрежом путева и развојем градског живота, донекле изменила и ублажила разлике између северног и јужног дела Балкана, мада је, према мишљењу Михаила Ростовцева, древна унутрашња структура сеоског привредног живота на Балкану остала, у суштини, непромењена. Рад Ивана Сказова о економској историји Балкана у средњем веку, хронолошки се наслања на текст Михаила Ростовцева.³⁵ Сказов, такође, препознаје старе и дубинске моделе привредне структуре на Балкану (рецимо сточарство), који жилаво опстају, упркос честим и бурним променама „догађајне“ историје. Интересантни су и Дејвисови радови, посвећени древном рударству на централном Балкану, као и градитељима римских путева у Босни.³⁶ У њима аутор препознаје значај балканских планина и њиховог огромног утицаја на привредни, друштвени и културни живот југоисточне Европе.

³³ Ш. Пикар, *Јавни и приватни живот на Балкану у античко доба*, Књига о Балкану I, Београд 1936, 29–41; Isti, *La vie publique et privée dans les Balkans à l'époque antique*, RIEB 4, 1936, 333–342.

³⁴ М. Ростовцев, *Економски живот Балкана у старом веку*, Књига о Балкану I, Београд 1936, 42–51; Isti, *Le vie économique des Balkans dans l'antiquité*, RIEB 2, 1934, 49–58.

³⁵ I. Skazov, *Das Wirtschaftsleben des balkans im Mittelalter*, RIEB 4, 1936, 407–419.

³⁶ O. Davies, *Ancient mining in the central Balkans*, RIEB 6, 1938, 405–418; Isti, *The Roman Road-Builders of Bosnia*, RIEB 5, 1937, 251–252.

У часопису *Revue internationale des Études balkaniques*, у *Књизи о Балкану I и II*, као и у неким другим издањима Балканског института, археологија је била третирана као органска саставна целина балканолошке науке. Археолошки радови, објављивани у RIEB-у, били су актуелни, посвећени најважнијим археолошким идејама као што су питања неолитизације, миграција у праисторији Балкана, или палеобалканских племена. Неговао се критички научни дух, а странице часописа биле су отворене за различита, понекад супротстављена гледишта. При свему томе, уочљива је доследна балканолошка оријентација, која се – као заједничка нит – провлачи кроз све археолошке радове објављене у издањима Балканског института. Тај балканолошки научни поглед и тежњу да се прикажу заједничке и опште културне одлике Балкана као целине, најјасније су дефинисали Петар Скок и Милан Будимир: „Потребно је објективно и научним методима испитивати и утврђивати балканску стварност и балканску вредност; радити на координацији балканских наука, упућујући научни интерес на проучавање једног балканског организма који чини целину од времена класичне антике па до данашњих дана. Тај балкански организам, чији делови видно показују трагове јединственог живота, има већ своју хиљадугодишњу историју.“³⁷ Таквој, широкој, балканолошкој оријентацији и балканолошкој археологији остао је веран и доследан Балканолошки институт САНУ, научни и духовни наследник Балканског института.

Александар Палавестра

³⁷ М. Budimir, P. Skok, *But et signification des études balkaniques*, RIEB 1, 1934, 1–28.